

OP ZOEK NAAR DE WAARHEID

Midden december verscheen Geert Sels' langverwachte *Kunst voor das Reich*. Op zoek naar naziroofkunst uit België. Het is niet alleen een vuistdik, maar ook – en vooral – een belangwekkend boek. Het biedt antwoord op vragen en geeft aanbevelingen over 'naziroofkunst' die zich onder andere in musea in België bevindt. Het is de kroon op het werk van maar liefst acht jaar doorgedreven archiefwerk, meeslepend en helder gebracht in een spitse, journalistieke stijl.

Dat laatste is niet verwonderlijk. Geert Sels is een gerenommeerd journalist bij *De Standaard* en gespecialiseerd in de berichtgeving over culturele onderwerpen. Lezers van die krant weten dat hij artikels, interviews en columns schrijft over zowel roerend als onroerend erfgoed, theater, architectuur en (internationaal) cultuur(beleid). De voorbije jaren deed met hij zijn artikels regelmatig stof opwaaien, denk maar aan de spraakmakende Toporovski-affaire uit 2018 (die resulteerde onder meer in het ontslag van de directeur van het Museum voor Schone Kunsten van Gent en de arrestatie van het koppel Russische kunstverzamelaars waaraan deze zaak haar naam dankt).

Het zaadje van *Kunst voor das Reich* ontkiemde ook in de journalistieke actualiteit. Eind 2013 trof de Duitse politie bij de tachtigjarige zoon van ene Hildebrand Gurlitt een collectie van maar liefst 1.500 kunstwerken aan. Die had hij geërfd van zijn vader, die een van de gemandateerde kunsthandelaars van de nazi's bleek. De ontdekking was in en buiten Duitsland een katalysator voor het onderzoek naar (de herkomst van) kunst die voor of tijdens de oorlog was verhandeld en/of geroofd. Als een collectie van die omvang al die tijd onder water had gezeten, wat dan met al de rest?

Sels, in een interview in *faro*: "Ik zag dat Nederlandse en Franse journalisten hun overheden aanspoorden om hun databanken te consulteren: misschien zat er in die collectie-Gurlitt iets dat uit hun land kwam? Ik wou dat ook doen, maar er was helemaal geen databank in ons land! Bovendien was en is er – in tegenstelling tot de ons omringende landen – hier helemaal geen onderzoek, niets. Wat mij ook frappeerde was dat de informatie over de kunst die na de oorlog uit nazi-Duitsland terugkeerd was en waarvan men niet wist aan wie die toebehoorde – weeskunst dus – niet openbaar was. Ik begon met een artikelenreeks, die werd bekroond met *De Loep*, de prijs voor onderzoeksjournalistiek." Uiteindelijk resulteerde die artikelenreeks in een diepgravend en langlopend onderzoek. Dat kreeg zijn beslag in *Kunst voor das Reich*.

Kunstdrainage

Waarover gaat het? Sels schetst hoe er tijdens de Tweede Wereldoorlog vanuit ons land en onder de radar een gigantische kunstdrainage plaatsvond, net als in andere door nazi-Duitsland bezette gebieden. Duizelingwekkende hoeveelheden kunstvoorwerpen werden naar het Reich gebracht om daar collecties mee op te zetten. De ambities waren torenhoog en kosten noch moeite werden gespaard. In vergelijking met het enorme, na de oorlog in Linz te bouwen *Führermuseum* zouden het Louvre en het British Museum gedegradeerd worden tot armtierige stalletjes. Die kunst werd op verschillende manieren verworven. Door aankoop in kunstgalerijen, veilingen of rechtstreeks van privéverzamelaars, al dan niet opgespoord door

Kunstdepots in Zuid-Duitsland en Oostenrijk (CegeSoma, Brussel, D04/1RA, nr. 96340) (CegeSoma, Brussel, D04/1RA, nr. 96340)

Een openbare veiling in het Paleis voor Schone Kunsten in Brussel, het grootste veilinghuis in België tijdens de Tweede Wereldoorlog (CegeSoma, Brussel, D04/1RA, nr. 5450)

voortreffelijke kunsthistorici in dienst van het Reich. Dwangverkoop was een ander middel, waarbij eigenaren in verschillende omstandigheden verplicht werden om hun bezit te gelde te maken, doorgaans aan een prijs die ver onder de marktwaarde lag. Veelvoorkomend was ook het zogenaamde *Sicherstellen*, een misleidende term voor regelrechte roof (uit huizen, opengebroken kluizen en opslagplaatsen). Onder het mom van verzekerde bewaring werden grote volumes kunst aangeslagen. Het gros van die 'buit' ging naar Duitsland, via een tussenstop in Amsterdam of Parijs.

Return to sender

Die tussenstops – Sels heeft het over 'aanzuigpunten' – bleken erg belangrijk voor de teruggave na de oorlog. Een van zijn ontdekkingen was dat er in de *Declaration of London* uit 1943, die stelde dat elke kunsttransactie met de bezetter als ongeldig werd beschouwd, een systeemfout zat. De afspraak was om teruggevonden kunst terug te sturen naar het land van waaruit ze Duitsland binnengekomen was, dus naar Nederland en Frankrijk. De rechtmatige volgende stap, de teruggave aan België, werd nooit gezet. Slechts een minimaal deel van de hier door de bezetters verworven kunst keerde terug naar ons land.

In 2014 startte Sels met wat gaandeweg zou uitgroeien tot een puzzel van onvermoede complexiteit en omvang. 'De geschiedenis' komt immers zelden op een keurig presenteerblaadje, of in overzichtelijke archieffondsen, *bien au contraire*. Het is de kracht van dit boek dat het deze geschiedenis ontrafelt bij monde van de protagonisten en hun omgeving. Sels voert uit de archieven opgejaagde en radeloze Duitse en Oostenrijkse joodse vluchtelingen op, net als Duitse kunstjagers, malafide handelaars, tussenpersonen en de veilingmeester van het Paleis voor Schone Kunsten. Ook het bekende Brusselse duo René Magritte en Marcel Mariën

passeren de revue, wanneer ze als vervalsers een graantje van de kunstbonanza meepikken. Het is niet alleen een beschrijvend boek, maar ook een problematiserend werk dat een appel doet op de bevoegde beleidsmakers op de verschillende overheidsechelons. Zelf heeft Sels het over 'een echt doe-boek voor politici'. Zij hebben immers de hefboomen in handen om de beschamende achterstand weg te werken die België in dit dossier heeft, in vergelijking met de buurlanden. Dat is niet alleen een deontologisch en methodologisch vraagstuk, maar ook een ethische verplichting, aldus Sels. Wie de lotgevallen van de betrokkenen in dit verhaal leest, kan onmogelijk onverschillig blijven. Wij zijn het aan die mensen verplicht om orde op zaken te stellen.

SELS Geert, *Kunst voor das Reich. Op zoek naar naziroofkunst uit België*, Tielt, Lannoo, 2022, 39,99 euro.

Voor achtergrondinformatie:

De imagoschade na Toporovski is groot, opiniestuk in *De Standaard*, 5 maart 2018.

SELS Geert, *Onderzoek Gurlitt afgesloten*, in *De Standaard*, 29 mei 2020.

DAENEN Roel, *De Standaard-journalist Geert Sels bebrood voor dossier 'Naziroofkunst'*, in *faro*-blog, 12 november 2014.

DAENEN Roel, *Kunst voor das Reich: "Een echt doe-boek voor politici"*, in *faro*, jg. 15, nr. 4, december 2022, online volledig te lezen via www.faro.be/tijdschrift.

Een voorbeeld van dwangverkoop: kunsthandelaar Paul Rosenthal verkocht het schilderij *Orpheus en de dieren* van Roelant Savery aan het Antwerpse Museum voor Schone Kunsten aan een prijs die beduidend lager was dan de vraagprijs

[Collectie KMSKA – Vlaamse Gemeenschap (CCO), inv. nr. 5013, foto Hugo Maertens]

